

A közjegyzőség története

Rokolya Gábor könyvéről

Rokolya Gábor: A közjegyzői intézmény fejlődése a polgári korban
Jogtörténelmi Értekezések 42. Sorozatszerkesztő: Mezey Bana
Gondolat Kiadó, Budapest, 2013, 345 p.
ISBN 978 963 693 474 3

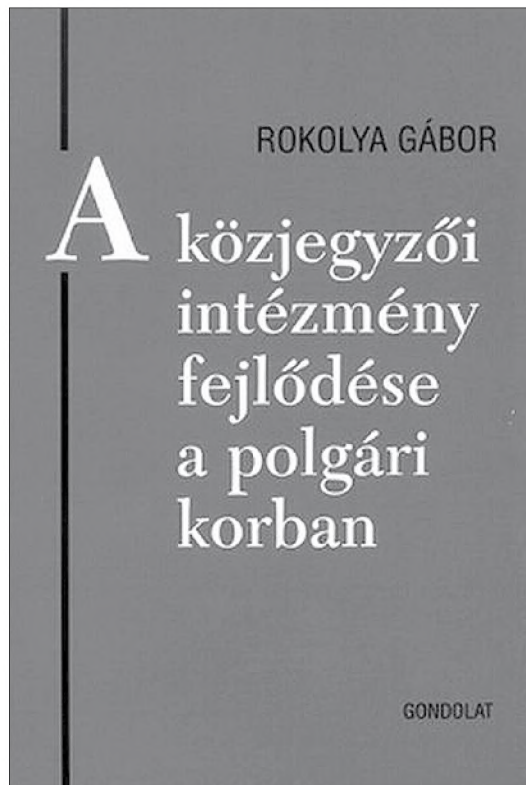
Rokolya Gábor neve, noha gyakorlati jogász – közjegyzőként működik Budapesten –, nem cseng idegenül a jogtörténet művelőinek fülében sem. A közjegyzői hivatás iránti elkötelezettségéről korábbi, a közjegyzőség múltjával foglalkozó, vagy éppen neves közjegyzőket bemutató cikkeivel, előadásaival is tanúságot tett, ám az ismertséget a szélesebb közönség számára a 2009-ben megjelent *A polgári közjegyzőség emlékezete 1875–1949* című albuma hozta meg. Bár a jelen ismertetés célja természetesen nem e mű bemutatása, mégsem lehet elmenni szó nélkül emellett sem, hiszen a szerző az ennek összeállítása, illetve megírása során összegyűjtött anyagokat felhasználva, az itt egy irányban elkezdett munkát folytatva, további részletes kutatásokkal kiegészítve a közjegyzőségről szóló – már akkor is bőségesen dokumentált – tablót doktori disszertációjának témájává emelte. *A közjegyzői intézmény fejlődése a polgári korban* című, 2013-ban napvilágot látott monográfiája az egy évvel korábban megvédett, azonos című doktori értekezésén alapul.

A szerző szigorúan ragaszkodik az általa meghatározott korszakhoz, vagyis a címben jelzett polgári korhoz, amely jó döntésnek bizonyul. Nem tesz felesleges és veszélyes „kirándulást” a tradicionális jogban, nem próbálja összekötni a modern közjegyzőséget a hiteles helyek működésén alapuló közhitelességi intézményrendszerrel, hanem már előszavában röviden rögzíti, hogy ez utóbbiak helyébe a 19. század közepétől egy merőben más struktúra lépett, s ő ez utóbbival, kialakulásának körülményeire, kiépülésébe, majd működésével kíván foglalkozni. Így azonnal a lényegre térve mindenekelőtt felvillantja a lehetséges európai mintákat, a francia magánjogi kodifikációval egyidejűleg megteremtett francia közjegyzőséget, majd részletesebben az osztrák közjegyzői rendszert, amelyet 1858-tól Magyarországon is bevezettek. Ennek sajátosságait, valamint a francia mintához képest felmu-

tatott hiányait, hátrányait (a jegyzői okiratok nem közvetlenül végrehajthatóak, nincs valódi önkormányzatiság) a választott korszakban működő és publikáló közjegyző szerzők véleményeinek segítségével hívásával mutatja be. E módszer a munka egészen végigvonul, s Rokolya Gábor vallja is, hogy a főként közjegyző, illetve más hivatású jogi szakírók elemzéseit alapul véve részben eszmetörténeti megközelítésmódot kíván alkalmazni. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a levéltári források vagy a vonatkozó és kapcsolódó jogszabályok és tervezetek megismerése háttérbe szorulna. A kiemelkedő közjegyzők szakmai életútjait is sikerül mintegy „feltűnésmentesen” az anyag részévé tenni – az adott személy munkásságának, véleményének felvetésénél a lábjegyzetekbe szépen belesimulnak az életrajzi adatok.

A neoabszolutizmus szisztémájára visszatérve tehát, a 19. századi közjegyzők véleményét is alapul véve, leszűrhetjük a megállapítást, az intézménynek az Országbírói Értekezlet általi megszüntetése egyáltalán „nem volt kár” – hiszen így a kiegyezést követően nem egy már megcsontosodott rossz rendszer megváltoztatásával kellett küszködni, hanem a szem előtt tartandó elvek alapján más, a hazai viszonyokra alkalmasabb mintákat keresve és felhasználva lehetett hozzáfogni a modern közjegyzőség kiépítéséhez. Így az 1871. évi osztrák törvényt kevéssé, sokkal inkább a francia modellen alapuló bajor törvényt tekintették követendőnek, kiindulási alpnak.

A közjegyzői törvény előtörténete során mindenekelőtt megismerkedhet az olvasó a célokkal, amelyek közül kiemelkedőnek vélem az ún. per megelőző jogvédelem kérdését. A peres ügyek számának lehetőség szerinti csökkentése minden időben fontos eleme volt a jogrendnek, hiszen a bármily jól megszervezett igazságszolgáltatás sem tud megfelelően működni, ha az ügyek – és főként a nem feltétlenül bíróság elé tartozó ügyek – nagy mennyisége miatt erőn felüli teljesítményre kényszerül. Márpedig, jól tudjuk, a kiegyezést követő években az igazságügyi reformot követően is folyamatosan napirenden volt a különböző fórumokon a bíróságok túlterheltsége (különösen a járásbírók előtti ügyek, illetve a telegkönyvi ügyek számát tekintve), és természetesen az a kérdés, hogyan lehet ezt csökkenteni, például a bírák létszámának növelésével, az ügyek jobb elosztásával. Ebben a koncepcióba jól illeszkedhetett egy kiterjedtebb hatáskörrel felruházott közjegyzőség, amely – például az általuk kiállított közokiratok közvetlen végrehajthatóságával, vagy csak önmagában azáltal, hogy a közjegyző közbejöttével

megkötött jogügyleteknél a felek jogai és kötelezettségei, a majdani teljesítés körülményei, netán biztosítékai pontosabban körülírtak lehetnek, így jogvitára kevésbé adnak okot – az ügyek egy komoly hányadát el tudja terelni a bíróságoktól.

Természetesen a hatáskorról való megegyezés a közjegyzői törvény megalkotását megelőző diskurzusok során, a hetvenes évek jogászggyűléseinek alkalmával, sőt később, az országgyűlési vitában sem volt egyszerű. A közjegyzői kényszer esetei csak többszöri tárgyalást követően kerültek nyugvópontra, de a leghevesebb vita mégsem ebben, hanem az okirat-kiállítás nyelvének meghatározása során alakult ki. A nemzetiségi nyelvhasználatról szóló 1868:44. törvénycikkre is tekintettel részletes betekintést kapunk arról, hogyan haladt a jogalkotás a bizottsági javaslatok, tárgyalások és újratárgyalások során lassanként a kompromisszumos végkifejlet felé. Eszerint a közjegyző az okirat ügyleti részét nemzetiségi nyelven is írásba foglalhatta, ám közhitelességi szempontok miatt a bevezető részt és a záradékot mindig magyarul kellett rávezetnie az okmányra.

Az elkészült törvény rendelkezéseit Rokolya Gábor a mintául szolgáló bajor törvénnyel párhuzamban, azzal összehasonlítva mutatja be, majd a hatálybalépés kérdésein túl az 1874:35. tc. első kommentárjait is értékeli.

Mint ahogyan ebben a pezsgő jogalkotási időszakban nem volt ritka, különösen olyan esetekben, ahol új intézmények bevezetésére került sor, néhány kérdés már szinte közvetlenül az életbe lépést követően, a működés megindulásának első éveiben újra napirendre került. Az első időszak szakmai vitái főként a közjegyzői díjtörvény, illetve az először ekkor felbukkanó ügyvéd-közjegyzőség koncepciója körül forogtak. A hatáskör bővítése pedig a kezdetektől folyamatosan napirenden volt és maradt. Mivel a közjegyzői működés számos más magánjogi kérdéssel állt kapcsolatban, ezért az ezekre az intézményekre vonatkozó jogalkotás során újra meg újra felmerült ezek közjegyzői szempontból való megközelítése, az a kérdés, hogyan lehetne az egyes ügyekhez kapcsolódva, azok intézése, megoldása során a közjegyzőknek újabb, netán kizárólagos feladatokat és hatásköröket juttatni. Így volt ez a gyámügyi törvény javaslata kapcsán, ahol a hagyatéki ügyek kerültek előtérbe, de az 1877:20. tc. koncepciója végül mégis mellőzte a közjegyzők törekvéseit. A csőd-törvény elfogadása során azt próbálták elérni, hogy a csőd-biztosok a közjegyzők közül kerülhessenek ki, de végül itt is meg kellett elégednie a szakmának egy szűkebb hatáskörrel, a tanúsítással és a leltározással kapcsolatos feladatok ellátásával. A telekkönyvi bejegyzés alapjául szolgáló okiratokkal kapcsolatban is az lett volna a közjegyzők igénye, hogy e körben – a jogbiztonság követelményeit is figyelembe véve – szintén kivételesek maradjanak az olyan esetek, amikor magánokiratok alapján történhet a bejegyzés. Végül annyit sikerült elérniük, hogy egy szűk körben, a jegyesek és házasársak egymás közti ingatlan-ügyleteinek során, illetve fogyatékkal élő felek esetén kötötte a törvény közjegyzői okirathoz a bejegyzést. A váltoóvások vonatkozásában sikerrel képviselték érdekeiket, a végrehajtási eljárásban pedig megbízás alapján lehetett

szerepe a közjegyzőknek. Mindezek a „hatáskörbővítő mozgalmak” részben párhuzamosan zajlottak a törvény első novellájának előkészítésével, s annak elfogadását is meggyorsította a javarészt már lezajlott szakmai vita.

Ezzel a jogszabállyal, az 1886:7. tc. megszületésével nyitja Rokolya Gábor a közjegyzőség újabb korszakát, amelyet 1895-ig visz tovább, majd az 1895–1926 közötti szakaszt tekinti a következő lényeges periódusnak. Az 1927-től 1945-ig tartó időszakot ismét külön tárgyalja, hogy elérkezzen a polgári közjegyzőség leépítését, majd megszüntetését jelentő 1945–1949 közötti évekig.

A fenti felosztás indoka, hogy a korszakhatárok a közjegyzőség szempontjából lényeges csomópontok legyenek, tökéletesen érthető és elfogadható, ám érzésem szerint az sem lett volna haszontalan, ha ez a rendező elv olykor áttörést szenved – legalábbis, ami a novellával gyakorlatilag véglegesen kialakult királyi közjegyzői intézmény teljes polgári kori történetét illeti. Az 1875 (vagy 1886) és 1945 közötti időszak ugyan rendkívül hosszú, és történelmileg is számos jelentős változás következett be ennek során, viszont akadtak olyan felvetések, problémák az intézmény történetében, amelyek állandóan jelen voltak, vagy folyton fel-felbukkanó fonalként az egész időszakon keresztülvonultak. Ezeket talán szerencsésebb lett volna távolabbi perspektívából szemlélve – a tartalmi összetartozás okán – egy helyütt tárgyalni, s azon belül követni a szakaszolást, illetve az időrendet. Természetesen a szerző szíve joga eldönteni, milyen szerkesztési módot követ, de a dicsérendően hatalmas mennyiségű felhasznált anyag – gondolok itt mindenekelőtt a közjegyzők általi javaslatokra, szacikcikkre, kongresszusi jegyzőkönyvekre, emlékiratokra stb. – könnyebb áttekintését adhatta volna, ha ezeket egy-egy kiemelkedő téma köré csoportosítja. Így ugyanis számos kérdésnél – még ha szakmabeli is, de – a témában mégis laikusnak tekintendő olvasó könnyen belevész az adatok és korabeli szerzői vélemények tömegébe, s az egyes itt-ott újra meg újra felbukkanó szálak megtalálásában Rokolya Gábor visszautalásai mellett csupán saját ügyességére van bízva. Gyakran az is nehezíti annak a dolgát, aki egy konkrét kérdés közjegyzői megközelítéseit kívánná megismerni, hogy a korszakokon belül a szerző a feldolgozott anyag jellege szerint halad, pl. adott jogszabály tervezetéhez fűzött különféle vélemények, kongresszusi anyagok, más közjegyzői reformmozgalmak törekvései.

E szerkesztési mód mellett feltétlenül hasznos lett volna a könyvet forgató más témákkal foglalkozó szakembereket vagy akár a laikus olvasókat egy részletes mutatóval segíteni, amely – a rengeteg feldolgozott korabeli írás szerzőire, a törvényalkotásban részt vevő személyekre, az említett közjegyzőkre tekintettel – külön név-, illetve tárgymutató formájában tehetné volna még használhatóbbá a munkát.

Hogy a fenti gondolat talán a szerzőben is felvetődhetett, mutatja, hogy találunk a műben olyan fejezeteket vagy fejezetrészeket, amelyekben Rokolya ténylegesen egy-egy lényeges tartalmi probléma köré építkezve vonultatja fel a különféle, egymással ütköző vagy épp egymással azonos véleményeket, s e pontokon tűnik igazán

ki, hogy ez valóban előnyös módszernek mutatkozik. Még ezek esetében is megmarad és konzekvensen ragaszkodik azonban az általa meghúzott időbeli szakaszoláshoz, pedig legalább ezeknél érdemes lett volna átlépni e határokat, és a főbb kérdésekben szintézist adva megmutatni azt az ívet, amelyet e konkrét problémák bejártak. Igaz ez például a magánjogi kodifikáció egyes lépcsőfokaira, amelyek, még a külön elfogadott résztörvényeket is ideértve, együtt alkotnak egy komplex rendszert.

Az ügyvédség történetével foglalkozó recenzor talán megengedheti magának, hogy a saját szakterületéhez fűződő kapcsolódási pontok fogják meg leginkább. Ez ráadásul nem is önkényes kiragadás, hiszen a szerző saját összegzése szerint is lényeges részét képezte a polgári korszak közjegyzőségi intézményfejlődésének e másik szakmához való viszonyuk, az ellentétes, néhol pedig a közös törekvések. Talán nem is csoda ez, nemcsak azért, mert az igazságszolgáltatásban elfoglalt helyük, illetve szerepük némely ponton közelít egymáshoz, hanem talán azért is, mert az új alapokra helyezett ügyvédségre, illetve a modern közjegyzőségre vonatkozó törvényeket (1874:34., illetve 35. tc.) egymással párhuzamosan alkották meg, fogadták el, majd mindkét szervezetet és kamaráikat 1875-ben állították fel.

A két szakma közös küzdelmének legfontosabb színtere a zugírászat, illetve a községi jegyzők által végzett okirat-szerkesztési gyakorlat visszaszorításának kérdésköre volt. Felbukkant már a működés kezdetekor, és az intézmény történetének különféle szakaszaiban, a szerző által részletesen bemutatott egyes közjegyzői munkálatokban is megjelent.

A zugírászat és a községi jegyzők munkássága ráadásul gyakran össze is fonódott. A közjegyzők és az ügyvédek ugyanis már azt sem nézték jó szemmel, hogy bizonyos jogszabályok egy szűkebb körben megengedték a községi jegyzőknek, hogy magánokiratokat készítsenek, azonban olykor bizony az is előfordult, hogy a jegyzők ezt a határt is túllépték. Olyan esetekben készítettek okiratokat, amelyek egyébként közjegyzői kényszer alá estek – csak pl. épp „elmulasztották” megjelölni, hogy az írásba foglalt ügylet szerződő felei házastársak, így kerülve ki a jogszabályi rendelkezést. Az ügyvédek érdekeit pedig elsősorban a bíróságokhoz, egyéb hatóságokhoz benyújtandó beadványok zugírások általi készítése sértette, akik olykor szintén maguk a községi jegyzők voltak, nem átváltoztatva természetesen díjazást is felszámítani tevékenységükért. Kétségtelen, hogy mind az ügyvédek, mind pedig a közjegyzők rendszeres írásaikkal, szakcikkeikkel, memorandumokkal „bombázták” az igazságszolgálatot, hogy e vonatkozásban valamilyen módosítás szülessen. Rokolya Gábor megállapítja, hogy a községi jegyzők elleni harc nagyrészt eredménytelen maradt a közjegyzők részéről, ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy a jogalkotó nem volt teljesen érzéketlen a felvetődött problémák iránt. Az 1911:1. törvénycikket, azaz a Polgári perrendtartást hatályba léptető 1912:54. törvénycikk meghozta a zugírászat terén a rég várt módosítást, mégpedig azzal

a magyarázattal, hogy azt „az érdekelt körök általában óhajtják”¹. Már nem kizárólag csak az üzletszerű elkövetést büntették, hanem azt is, ha valaki pusztán díjért (vagyis akár csak egyszeri alkalommal) végzett ilyet, másrészt a tevékenység körének meghatározása is kiszélesedett. A jogosulatlan képviselő ellátásán túl a beadványok szerkesztése, sőt az ezekre való ajánlkozás is a körébe tartozott, továbbá az ügyvédség gyakorlására való jog színlelését is szankcionálták. Zugírásznak minősült az is, aki ugyan a képviselőre vagy beadványok szerkesztésére egyes jogszabályi felhatalmazás alapján jogosult volt, de túllépte e korlátait. Nemcsak a kihágás meghatározása, hanem annak szankciója is szigorodott, bírságolás helyett pénzbüntetést lehetett kiszabni rá, amely behajthatatlanság esetén elzárásra volt átváltoztatható. Persze az is elképzelhető, hogy a zugírászat alapesetében szigorítása elsősorban az ügyvédeknek állt érdekében, akik jobban tudták érvényesíteni érdekeiket (akár azáltal is, amit a szerző többször említ könyvében, hogy a közjegyzők összeférhetlenség okán 1926-ig országgyűlési képviselővel nem rendelkeztek, illetve – ellentétben az ügyvédekkel – ők maguk nem lehettek képviselők).

Ami az ellentéteket illeti, sajátos látásmód tárul ezzel a kutató szeme elé. A magyar ügyvédek 19. század végi és századforduló körüli mozgalmait, reformjavaslatokat vizsgálva sokkal kevésbé tűnt „közjegyzőellenesnek” a viselkedésük, mint a jelen munkából kiolvashatóan a korabeli közjegyzők szemében. Valószínűleg azért, mert az ügyvédi rendtartás megcélzott reformjai között, a századforduló környékén fokozódó ügyvédi szociális gondok megoldási módozatai közül csak egyik-másik volt olyan, amelyek a közjegyzői feladatokat, netán magát az önálló közjegyzői hivatást veszélyeztették, míg ellenkező oldalról szemlélve ezek közül az ügyvédi felvetések közül csak azokra reflektáltak a közjegyző szerzők, amelyek őket ily módon érintették. A közjegyzői kar életében nyilván sokkal nagyobb súlya lehetett eme javaslatoknak, amelyekről (például a köreikben többször is nagy vihart kavart ügyvéd-közjegyzőség kérdéséről) azonban tudjuk, hogy az ügyvédséget is meglehetősen megosztották, így semmiképpen nem jelenthető ki, hogy az e megoldást felvető szerzők véleménye feltétlenül az ügyvédség többségi véleményével találkozott. Közjegyzői szemszögből azonban mozgalmáknak egyik súlyponti kérdése lett az ügyvéd-közjegyzőség elmélete elleni szakmai érvelés, főként az 1895–1926-ig terjedő időszakban, s a könyv erre vonatkozó külön fejezete, illetve a másutt is ismertetett e tárgyú írások új nézőponttal gazdagították és árnyalták az ügyvédi oldalról már korábban megismert problémát.

Korsósné Delacasse Krisztina

Jegyzet

¹ Fodor Ámin: *A polgári perrendtartás életbeléptetéséről szóló törvények* (Budapest, Ráth Mór, 1912, 20. p.)

